

Ismo Söderling

Siirtolaisuuden lyhyt historia – on sitä liikuttu ennenkin¹

Amerikan kuume iskee

Ihminen on alati muuttanut paikasta toiseen. Voidaan oikeutetusti sanoa, että sivilisaation kehittyminen ilman muuttoliikkeitä ei olisi mahdollista. Muuttoliikkeestä on tullut siirtolaisuutta silloin, kun ihmiset rakentelivat rajoja alueidensa välille – ja ryhtyivät myös kontrolloimaan noita rajoja. Siten siirtolaisuus liittyy paljolti kansallisvaltioiden syntyyn. Siirtolaisuus jaetaan maasta- ja maahanmuuttoon. Kun maastamuutto on suurempaa kuin maahanmuutto, syntyy muuttotappiota.

Suomesta on viimeisten 150 vuoden aikana muuttanut yli miljoona henkeä. Ilman lähtömuuttoa meitä suomalaisia olisi reilut 7 miljoonaa. Muuttajat ovat yleensä nuoria ja vievät syntymättömät sukupolvet mukanaan. Lähtömuutossamme on selkeästi kaksi päävirtaa: 1800-luvun lopulla alkoi Suomesta joukkomuutto Yhdysvaltoihin. Maastamme muutti reilut 300 000 henkeä rapakon taakse. Tähän Amerikan siirtolaisuuteen liittyy kaksi tunnuspiirrettä. Sen lähtöalue oli varsin rajattu. Suomesta yli puolet lähtijöistä oli Pohjanmaalta. Selitys oli yksinkertainen: ennen teollistumisen alkua Pohjanmaa oli taloudellisesti menestyvää aluetta. Valitettavasti siellä ei ollut teollistumisen vaatimaa koskivoimaa ja puumateriaalia, joten entinen vauras Pohjanmaa jäi jälkeen taloudellisesta uudistuskäytännöstä. Oman lisämausteensa antoi myös väestön voimakas kasvu: kuolleisuus aleni voimakkaasti, syntyvyyden säilyessä korkeana. Tämä aiheutti huomattavan väestön luonnollisen kasvun. Kun Pohjanmaalla yleensä vanhin poika peri tilan, oli muiden suunnattava muille maille. Omatoimiset pohjalaiset äänestivät jaloillaan ja lähtivät leveämmän leivän ääreen Atlantin taakse. Teollistuminen tuli Suomeen muita Pohjoismaita myöhemmin. Kun suomalaisten suurmuutot tapahtuivat 1880-1900, eniten työvoimaa tarvittiin pohjoisten osavaltioiden kaivos- ja metsätöissä.

¹ Artikkelin on julkaistu teoksessa: Clarke, Kris, Folkersma, Liisa, Hirvonen, Ulla, Lepola, Outi, Sund, Rolf ja Söderling, Ismo (toim.): *Meno - paluu Eurooppaan. Maahanmuutto ja siirtolaisuus eilen, tänään – ja huomenna.* Eurooppalainen Suomi ry., ss. 7-12. Julkaisu löytyy myös sähköisenä osoitteesta: <http://www.eurooppalainen suomi.fi/publications/2/>

Pohjois-Amerikkaan suuntautunut muutto on oppiesimerkki muuttoteorioiden täyttymyksestä: suuret joukkomuutot edellyttävät työvoiman kysynnän ja tarjonnan samanaikaisuutta. Tämä toteutui kummankin puolen Atlanttia. Muuton ns. ratkaisevina tekijöinä oli liikenneyhteyksien ja tiedonkulun nopeutuminen. Lennätinkin toimi: Pohjalaisiin lehtiin tuli kertomuksia amerikansuomalaisten muutoista ja menestymisistä. Toisaalta esimerkiksi Hangosta Hulliin oli toimiva laivalinja. Englanti ylitettiin junalla ja Liverpoolista matkattiin sitten taas laivalla Amerikan itärannikolle. USA:n puolella kohde oli useimmiten New York, Kanadassa Halifax.

Viime vuosituhaten lopulla – ja miksei vieläkin – kohistiin paljon globalisoitumisesta ja sen mukanaan tuomista väestöhaasteista. Vaikka termi saattaakin olla uusi, on ilmiö jo asiaa harrastaneille perin tuttu. Mistäs muusta Amerikan siirtolaisuudessa oli kysymys kuin maapalloistumisesta, globalisoitumisesta.

Tällä hetkellä amerikansuomalaisten keskuudessa elää jo 4. ja 5. sukupolvi. Yhdysvaltojen viimeisimmässä väestönlaskennassa noin 600 000 USA:n kansalaista ilmoitti omaavansa suomalaiset juuret. Mielenkiintoinen havainto on kuitenkin se, että espanjan kieli ohittanee suomen kielen toiseksi yleisimpänä kielenä amerikansuomalaisten keskuudessa. Kyse on Yhdysvalloissa tapahtuvasta huomattavasta väestöprosessista, kun latinalaisamerikkalaisia muuttaa maahan. Tällä hetkellä espanjaa puhuvia lienee USA:ssa noin 30 miljoonaa. Suomalaisperäisiä on avioitunut espanjankielisten kanssa, ja tämä on sitten vaikuttanut perheiden kielivalintoihin.

Ruotsiin duunariksi

Kaikkiaan Ruotsiin on muuttanut tilastojen mukaan toisen maailmansodan jälkeen yli puoli miljoonaa suomalaista. Näistä pysyvästi Ruotsiin on jäänyt noin puolet. Muuttoliike Ruotsiin oli suurimmillaan vuosina 1969 ja 1970, jolloin yli 80 000 lähtijää jätti maamme. Tuolloin Suomen väkimäärä jopa väheni, koska muuttotappio oli suurempi kuin luonnollinen väestönkasvu. Ruotsille muuttovoitto on merkinnyt jälkeläiset mukaan lukien lähes puolen miljoonan hengen väestönlisäystä. Ruotsin siirtolaisuudella on siten ollut huomattava merkitys sekä Ruotsin että Suomen väestönkehitykselle.

Tällä hetkellä yhden peruskoululaisen kustannukset vuositasolla lienevät noin 4 000 €. Jos oletamme, että toisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin muuttaneista puolet (150 000) oli koulunsa päättäneitä, on nykyhinnoilla diskontattuna Ruotsin saama koulutushyöty ollut 5-6 miljardia euroa. Luku on tietysti aika lailla varovainen, koska huomattava osa muuttajista oli kouluttautunut peruskoulua pidemmälle.

Myös Ruotsiin muutossa toteutui - Amerikan siirtolaisuuden lailla – muuttoliiketeorioiden perusajatus: joukkomuutot syntyvät, kun sekä työntävät että vetävät tekijät toteutuvat samanaikaisesti. 1960-luvulla Ruotsin teollisuus kävi ylikierroksilla: perinteinen teollisuus

imi valtavasti työvoimaa. Suomalaisia sijoittui erityisen paljon telakoille, autoteollisuuteen, kutomoteollisuuteen ja yleensäkin perinteisen savupiipputeollisuuden pariin. Suomessa suuret ikäluokat tulivat muutamassa vuodessa työmarkkinoille, ja Suomen elinkeinoelämä ei pystynyt rekrytoimaan nuoria sekä toisaalta maataloudesta irtautuvaa työvoimaa. Syksyllä 1967 tapahtunut markan n. 30 %:n devalvaatio nosti Suomesta katsottuna Ruotsin palkkoja kolmanneksella. Tämä käynnisti joukkomuuton, joka ainakin väestöllisesti tarkasteltuna oli kohtalokas Suomelle. Devalvaatioon liittyi tietysti rahailluutio: siirtolainen saa devalvaatiosta hyödyn vain, jos hän kuluttaa ansaitsemansa kruunut lähtömaassaan eli Suomessa.

Ruotsissa oli niin kova puute työvoimasta, että työntajat jopa maksoivat palkkioita suomalaisille, jos he pystyivät houkuttelemaan sukulaisiaan ja tuttaviaan Ruotsiin töihin. Tässä suhteessa keväällä 2011 Suomen televisiossa pyörivän dokumenttisarjan nimi ”*Kansankodin kuokkavieraat*” ei tee oikeutta ruotsinsuomalaisille. He olivat kysytyä ja arvostettua työvoimaa, kansankodin kaapinkantajia.

Tällä hetkellä ruotsinsuomalaisuudelle on käymässä kuten amerikansuomalaisuudelle: toinen ja varttuva kolmas polvi ovat kovaa vauhtia ruotsalaistumassa. Suomalaisista juurista ollaan toki ylpeitä, mutta Suomi on kuitenkin ”se isovanhempien maa”, jonne ei paljoakaan ole enää yhteyksiä. Suomalaisten sulautumiseen on vaikuttanut myös Ruotsin suhteellisen kova yhdenmukaistamispolitiikka; kansankodissa ei ole suvaittu aisan yli potkijoita. Niinpä esimerkiksi Suomelle ei ole juurikaan 1900-luvulla myönnetty kielellisiä oikeuksia. Vasta kuluvalla vuosituhanella suomi on laskettu kansalliskieleksi ja sen opetusta tuetaan jossain määrin. Mikael Niemen *Vittulanjätkä*-kirja antaa mielenkiintoisen ja todenmukaisen kuvan siitä, miten suomenkielisiä on kohdeltu Ruotsissa. Tällä hetkellä Pohjois-Ruotsissa suomenkieli on erityisen suosittua hirvimiesten radioliikenteessä, jotta pelkästään ruotsia puhuvat eivät pääsisi samoille apajille.

Pitäisikö pakkosopeuttaminen hyvittää?

Pohjois-Norjaan Ruijaan muutti 1700- ja 1800-luvuilla noin 10 000 suomalaista. Näitä Ruijan suomalaisia kutsutaan myös kveeneiksi. Heitä asuu mm. Kirkkoniemessä, Pykeijassa ja Vesisaassa. Vielä 1920- ja 30-luvuilla suomen kieli oli elävä kieli Pohjois-Norjassa.

Suomalaisten kohtalona oli joutua rankan norjalaistamispolitiikan kohteeksi aivan viime vuosikymmenille asti. Äidinkielen puhuminen oli kiellettyä, suomalaista kirjallisuutta ja sanomalehtiä ei saanut julkaista. Tässä suhteessa on oikeutettua puhua vaiennetusta kansasta. On kuitenkin syytä painottaa, että samankaltaisen kohtelun koki moni muukin vähemmistöryhmä Norjassa.

Norjassa tehtiin mielenkiintoinen poliittinen päätös vuonna 2005. Maassa säädettiin laki, joka salli norjalaistamispolitiikan kohteeksi joutuneille oikeuden hakea hyvitystä kokemistaan menetyksistä. Norjalaisten menettely on poikkeava, samalla sitä voidaan pitää reiluna

tunnustuksena siitä, että isäntämaa ei aina kohdellut oikeudenmukaisesti maassa asuvia vähemmistöjä. Aiheesta on juuri ilmestynyt Marjut Anttosen mielenkiintoinen kirja ”Menetetty koulunkäynti. Norjan valtion hyvitykset saamelaisille ja kveeneille”.

Olisiko norjalaisten menettelystä mitään opittavaa esimerkiksi Ruotsissa? Suomalaiset saivat odottaa vuosikymmeniä, ennen kuin Ruotsin yhteiskunta myönsi tasa-arvoisemman aseman suomen kielelle. 1970-luvulla joka 10. suomalainen lapsi aloitti koulunkäyntinsä Ruotsissa. Suomalaiset lapset tunnettiin hiljaisina tuppisuina – minään välkkyinä heitä ei välttämättä pidetty. Ujous sai monen lapsen suun vaikenemaan vuosikausiksi. Olisikohan Ruotsin valtiollakin pienen hyvityspohdinnan paikka norjalaisten tyyliin?

Maahanmuutto Suomeen - maamme on löydetty uudelleen

Usein kuulee sanottavan, että muuttoliike Suomeen alkoi varsinaisesti 1990-luvun alussa, kun Neuvostoliitto sortui. Tuolloin maahamme alkoi muuttaa mm. somalialaisia, venäläisiä ja inkeriläisiä. Totta on, että muutto voimistui huomattavasti Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Tällainen lähihistoriaan ankkuroituva tarkastelu kätkee kuitenkin taakseen sen, että itse asiassa Suomi oli väestöllisesti erittäin kansainvälinen jo 1800-luvulla. Maassamme oli venäläistä sotaväkeä, ja heidän mukanaan tuli monenlaista ”tukihenkilöstöä”. Otettakoon näistä esimerkiksi islaminuskoiset tataarit, joita arvioidaan nykyisin olevan Suomessa vajaat 1 000 henkeä. Tataarikauppiaita alkoi tulla Suomeen, kun rautatie Pietarista Helsinkiin valmistui 1800-luvun puolivälissä. Aluksi he palasivat kauppamatkoilta Venäjälle, Nizhnij Novgorodin kuvernementin kotikyliin, mutta asettuivat myöhemmin asumaan perheittäin eri puolille Suomea. Muuttoliike jatkui aina vuoteen 1925 asti. Suomen itsenäistyttyä ja uskonnonvapauslain astuttua voimaan tataarit perustivat vuonna 1925 ensimmäisen islamilaisen seurakunnan, jonka jäsenmäärä oli tuolloin yli 500.

Samoihin aikoihin 1800-luvulla syntyi maahamme juutalainen yhteisö. Venäjän armeijassa palveluksensa päättäneille juutalaisille sotilaille annettiin uskontoon katsomatta 1858 oikeus perheineen asettua asumaan Suomeen. Tämä merkitsi myös juutalaisten jäämistä maahamme. Eniten heitä on nimenomaan Turussa ja Helsingissä, entisissä venäläisissä varuskuntakaupungeissa. Kansalaisyhteisöä juutalaiselle ja tataareille myönnettiin tosin vasta maamme itsenäistyttyä.

Kokonaan oma lukunsa ovat Suomeen 1800-luvulla muuttaneet ns. ”resurssimuuttajat”. Autonomiseen Suomeen tuli ulkomaisia osaajia, jotka käytännössä teollistivat Suomen. Tänne muuttaneiden osaajien ja suomalaisen yhteiskunnan rakentajien nimiä toistettiin moneen kertaan 1960-luvun ”Laulussa 20 perheestä”. Riimittelyvaikeuksista johtuen huomattava osa Suomea rakentaneista perheistä jäi vielä mainitsematta. Joka tapauksessa olemme paljon velkaa perheille ja suvuille, joiden nimenä on esimerkiksi Stockmann, Fazer, Paulig, Rettig, Finlayson, Barker jne.

Maahanmuuttajat nyky-Suomessa?

Suomessa asuvista ulkomaiden kansalaisia on 2,7 % väestöstämme, eli lukumme on reilusti alle EU27:n keskiarvon 6,4 %. Itse asiassa Suomen luku on läntisin Euroopan alhaisin, sillä nykyisessä EU:ssa meidän taaksemme suhdeluvuilla mitattuna jäävät ovat kaikki entisiä sosialistimaita.

Maassamme asuvan ulkomaalaisväestön suuruus on määrittelykysymys. Millä nimellä yleensä kutsumme täällä asuvia ei-suomalaisia? Tilastokeskuksen yliaktuaari Markus Rapo on mielenkiintoisessa esitelmässään ”*Maahanmuuttaja – ulkomaalainen – ulkomaalaistaustainen*” pohtinut määrittelyjä tilastolliselta kannalta. Käsitteiden ja määrittelyjen sekavuutta lisää sekin tosiseikka, että joka kolmas ulkomailta Suomeen muuttanut on alkujaan syntynyt Suomessa.

Seuraavassa eräitä tilastolukuja helpottamaan maassamme asuvan maahanmuuttajataustaisen väestö määrää.

- Vieraskielisiä (eli eivät puhu suomea, ruotsia eivätkä saamea) oli Suomessa vuoden 2009 lopussa 207 000 henkeä.
- Ulkomaiden kansalaisia oli maassamme noin 156 000 henkeä
- Ulkomailla syntyneitä, mutta muuta kuin suomea puhuvia oli tuolloin 190 000 henkeä.

Maahanmuuton tulevaisuus?

Kun vuonna 1995 pidin esitelmän maahanmuutosta, totesin, että ”*oletan kahdenkymmenen vuoden kuluttua maassamme olevan maahanmuuttajia noin 200 000 eli nykyinen lukumme nelinkertaisena*”. Tämä aiheutti pientä polemiikkaa yleisössä ja muissa esitelmöitsijöissä. Luku on kuitenkin saavutettu 15 vuodessa. Entä tästä eteenpäin? Tulevaisuuden ennakointi on tietysti vaikeaa. Tiedossamme on toki muutama demografinen fakta. Tällä hetkellä hedelmällisyyslukumme on 1.85 eli korkeudestaan huolimatta luku on selvästi alle luonnollisen väestönkasvun. Kun suuret ikäluokat siirtyvät väistyväksi ikäluokaksi, Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuonna 2036 kuolevuus maassamme ylittää syntyvyyden. Mikäli ennuste toteutuu, tuon ajankohdan jälkeen maamme väestönkasvu on maahanmuuton varassa.

Sukupolven päästä eli vuonna 2040 Tilastokeskuksen ennusteen mukaan maamme väkiluku olisi 5 985 000 henkeä eli vajaa kuusi miljoonaa. Mikäli käytetään ns. omavaraislaskelmaa, eli otetaan pois muuttoliikkeen vaikutus väestöennusteesta, olisi maamme väkiluku ”vain” 5470 00 henkeä, eli puolisen miljoonaa pienempi. Maahanmuutolla ennustetaan siis olevan suuri väestöllinen vaikutus Suomessa.

Mutta mistä olisivat mahdolliset tulijat? Tämä toki on yhteydessä maamme harjoittamaan maahanmuuttopolitiikkaan. Tällä hetkellä tällaista politiikkaa ei juurikaan ole. Nykyisestä

maahanmuutostamme n. 1/3 on työperusteista ja 2/3 tulijoista saapuu perhe- tai opiskelusyiden vuoksi. Useimmissa länsimaissa suhdeluvut ovat päinvastoin. Ensi vaalikauden keskeisiä kysymyksiä tulee olemaan maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikan peruseremointi. Maahanmuuttajien työllistäminen ja kielikouluttaminen ovat tärkeimmät haasteet.

Päämuuttovirroissa ei liene odotettavissa suuria muutoksia. Venäjältä ns. suuret muutot ovat vielä tapahtumatta eli oletettavasti muuttopaine siitä suunnasta säilyy. Aasialaisilla on tunnetusti hyvät sukuverkostot, joten Vietnamista, Intiasta, Kiinasta ja Thaimaasta muutto jatkuu tulevaisuudessakin.

Kirjoitin vuonna 1994 erässä artikkelissani seuraavasti:

”Todellinen muuttopaine Eurooppaan suuntautuu Välimeren alueen islamilaisista maista. Muuttotodennäköisyyttä lisää kaksi tekijää: ensinnäkin alueelta on jo vuosikymmeniä ollut muuttoperinnettä Eurooppaan. Toisaalta alueiden väestönkasvu on saavuttamassa mittasuhteet, jotka vääjäämättä johtavat jonkinasteiseen muuttopaineeseen. Esimerkiksi Keski-Euroopassa yhtä 60-vuotiasta kohden on yksi alle 20-vuotias. Pohjois-Afrikan vastaava suhdeluku on 10 nuorta yhtä 60-vuotiasta kohden. Algerian, Marokon ja Tunisian väestömäärän ennustetaan kaksinkertaistuvan seuraavien 25 vuoden aikana. Monet heikomminkin kehittyneistä kolmannen maailman valtioista on myös poliittisesti epävakaita (esimerkiksi Algeria) ja taloudellisesti taantuneita. Takana Sahara, edessä Eurooppa – siinäpä haastetta Hassanille”.

Läntisessä Euroopassa lienee tällä hetkellä noin 10 miljoonaa muuttajaa Pohjoisen Afrikan maista, eli EU on pohjoisafrikkalaisille luonnollinen muuttoalue. Jotta kyseiset Maghreb-maat voitaisiin saada taloudellisesti ja poliittisesti vakaammiksi, olisi tärkeää, että EU ryhtyisi sitomaan näitä maita taloudellisesti tiukemmin itseensä. Tällöin Välimerestä tulisi samalla talousalueen sisämeri. Poliittisella tyhjiöllä on aina täyttäjänsä – EU:lla on nyt etsikkoaikansa.